

Niçin İnanıyor Niçin İnanmıyoruz

-İnanç Fenomenolojisine Giriş-

Müfit Selim SARUHAN

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1594

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Eskiyeni Yayınları

Yayın No | Publication Number: 306

Kitap Adı: Niçin İnanıyor Niçin İnanmıyoruz -İnanç Fenomenolojisine Giriş-
Book Title: Why Do We Believe Why Don't We Believe -An Introduction to the
Phenomenology of Belief-

ISBN: 978-625-5536-19-8

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786255536198

Yazar | Author: Müfit Selim SARUHAN | orcid.org/ 0000-0001-8065-3156

Kurum | Institution: Ankara Üniversitesi

ROR ID: ror.org/01wntqw50

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 166

Yayın Tarihi | Publication Date: Mayıs | May 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRAB | Din felsefesi | Philosophy of religion

BISAC: PHI026000 | Felsefe / Din | Philosophy / Religious

THEMA: QRD | Din felsefesi | Philosophy of religion

LC: BL51 | Din felsefesi – Genel konular | Philosophy of religion – General

Atf Bilgisi | Cite as: Saruhan, Müfit Selim. *Niçin İnanıyor Niçin İnanmıyoruz - İnanç Fenomenolojisine Giriş-*. Ankara: Eskiyeni Yayınları, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Niçin İnanıyor Niçin İnanmıyoruz

-İnanç Fenomenolojisine Giriş-

Müfit Selim SARUHAN

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Prof. Dr. Müfit Selim SARUHAN

Bitlis'te doğdu (1969). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi (1992). İslam Felsefesi alanında, İslam Düşüncesinde İstiare-Metafor konulu teziyle Yüksek Lisansını (1994), İslam Ahlak Felsefesinde Bilgi ve Hürriyet başlıklı çalışmasıyla da doktorasını Ankara Üniversitesi'nde tamamladı (2000). Aynı üniversitenin İlahiyat Fakültesi'nde doçent (2008) ve profesör (2013) oldu. Kırgızistan, Romanya, İtalya ve Kazakistan'da misafir öğretim üyesi olarak bulundu. Alanı ile ilgili 2024 itibari ile yayımlanmış 9 kitabı 39 kitap bölümü, 2 kitap editörlük çalışmasının yansıra 52 makalesi 75 bildiri, konferans ve davetli konuşmaları bulunmaktadır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

2008-2024 yılları arasında İslam Felsefesi Anabilim Dalı Başkanlığını yürütmüştür.

2018-2024 yılları arasında Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Bilim Kurulu Asli Üyeliği yapmıştır.

He was born in Bitlis in 1969. He graduated from the Faculty of Divinity at Ankara University in 1992. He completed his Master's degree in Islamic Philosophy with a thesis titled *"Metaphor in Islamic Thought"* in 1994, and earned his Ph.D. in Islamic Moral Philosophy with a dissertation on *"Knowledge and Freedom in Islamic Moral Philosophy"* at Ankara University in 2000. He became an Associate Professor at the same university's Faculty of Divinity in 2008 and a Full Professor in 2013. He has served as a visiting faculty member in Kyrgyzstan, Romania, Italy, and Kazakhstan.

As of 2024, he has published 9 books, 39 book chapters, and 2 edited volumes. His academic contributions also include 52 articles, 75 conference papers, and invited lectures. He currently serves as a faculty member in the Department of Islamic Philosophy at Ankara University's Faculty of Divinity.

From 2018 to 2024, he was a principal member of the Scientific Board at the Atatürk Cultural Center, affiliated with the Atatürk Supreme Council for Culture, Language, and History.

Kitap Hakkında

Niçin İnanıyor Niçin İnanmıyoruz -İnanç Fenomenolojisine Giriş-

Bu kitap, inancı da inançsızlığı da yargılamadan, okuyucusuyla birlikte düşünmeye çalışan bir sorgulamanın izini sürüyor. *Niçin inanıyoruz?* veya *niçin inanmıyoruz?* gibi temel sorulara verilen cevapların çoğu zaman derinlikten uzak, taklitle şekillenmiş ya da yalnızca sosyolojik kabullerle sınırlı olduğunu fark ediyoruz. Yazar, bu cevaplara kendi mutlak cevabını sunmaktan çok, bu tür soruların bizi hangi zihinsel ve varoluşsal eşiklere taşıdığını birlikte tartışmayı öneriyor.

Dinin toplumdaki fenomenolojik görünimleri *ufuk*, *huzur* ve *kaos* kavramları üzerinden düşünülüyor. Bu kavramlar, dinin nasıl algılandığına dair farklı okumaların bir haritası olarak sunuluyor. Ardından, felsefi düşünce eşliğinde, inancın sadece duygusal ya da kültürel değil, aynı zamanda kavramsal olarak da nasıl temellendirilebileceği üzerine bir öneri geliştiriliyor. Yazar, Aristotelesçi dört neden anlayışını ve kategorileri bir tür zihinsel mercecek olarak kullanmayı teklif ediyor: Anlamaya çalışırken zihnimizin hangi yapılarla düşündüğünü birlikte keşfetmek için.

İnançla ilgili düşünsel geleneklerde kısa bir yolculuğa çıkan yazar, İslam düşüncesinde İbn Arabî'nin çoğulculuğa açık yapısını, Fârâbî'nin dini felsefeyle özdeşleştiren rasyonalist yaklaşımını hatırlatıyor. Batı felsefesinde ise Locke, Hume, Kant ve Spinoza gibi isimlerin inanca dair özgün yaklaşımlarına değinerek, neyi neden düşündüğümüzü sorgulamak için düşünce zemini sunuyor. Ancak hiçbirini mutlaklaştırmadan, sadece bir düşünme daveti olarak önümüze koyuyor.

Yazar, dinî metinlerin farklı yorumlara açık doğası ve bu farklılıkların doğurabileceği gerilimler üzerinde duruyor. Dinin şiirsel, burhanî ya da retorik biçimde algılanışının insan zihninde ne tür anlam değişimleri yarattığını soruyor. Herkesin anlama biçimi

farklıysa, o hâlde metinler hep yeniden mi anlaşılmalıdır? Kutsal olanla ilişkiyi hangi düzlemde kurarız?

“Niçin?” sorusu, bu kitapta merkezi bir yer tutuyor. İnanma veya inanmama, başlı başına birer sonuç değil; çoğu zaman yaşanmışlıkların, karşılaşmaların, korkuların ve umutların iç içe geçmiş hâlidir. Dolayısıyla yazar, bir taraf belirlemekten çok, okuyucusunu kendi düşünsel serüvenine çağırıyor: Düşünmeye, sorgulamaya, bazen durmaya, bazen yeniden başlamaya...

Bu kitap, kesin cevaplar sunmuyor. Ama her cevabın ardında hangi sorunun gizli olduğunu birlikte aramaya davet ediyor. Çünkü inanç da inançsızlık da, nihayetinde bir bakış açısı değil, bir yolculuk biçimidir

Anahtar Kelimeler: Fenomenoloji; Sebepler Teorisi; Kategoriler; Din Felsefesi; Hayatın Anlamı; İnanç; Kültür; Felsefe

About the Book

Why Do We Believe Why Don't We Believe An Introduction to the Phenomenology of Belief

This book traces the path of a reflective inquiry that seeks neither to glorify belief nor to dismiss unbelief, but instead to think through both-alongside the reader. It observes that responses to fundamental questions such as *Why do we believe?* or *Why don't we believe?* are often shaped by imitation, cultural conditioning, or superficial sociological assumptions, lacking in depth or self-awareness. Rather than providing definitive answers, the author invites us to explore where these questions might lead us-both mentally and existentially.

The book explores the phenomenological appearances of religion in society through the key concepts of horizon, tranquility, and chaos. These serve as conceptual lenses to understand how religion is perceived across different contexts. Building on this, the author proposes a framework to understand belief not only through emotional or cultural dimensions but also through conceptual foundations. Drawing from Aristotle's four causes and classical philosophical categories such as substance, relation, time, and place, the author attempts to reinterpret these traditional tools as cognitive modes that shape how we engage with belief-not merely as abstract theory but as practical ways of thinking.

Taking a brief journey through philosophical traditions, the author revisits Ibn 'Arabī and al-Fārābī in Islamic thought-highlighting Ibn 'Arabī's openness to pluralism and al-Fārābī's rationalist synthesis of philosophy and religion. In the Western tradition, figures like Locke, Hume, Kant, and Spinoza are engaged-not as final authorities, but as thinkers whose views on belief can help us ask deeper questions about our own. None are absolutized; each is offered as a thoughtful companion on the journey.

The author turns to the interpretive plurality of religious texts, questioning how these varying interpretations shape belief, identity, and sometimes tension. How does religion appear differently when perceived through a poetic, dialectical, or rational lens? If every person understands differently, must religious texts always be reinterpreted? On what grounds do we relate to the sacred?

At the heart of the book lies the question *Why?* Belief or unbelief is rarely a final destination; it is more often the product of experience, confrontation, fear, hope, and reflection. Thus, rather than advocating a single position, the book calls on the reader to embark on their own intellectual journey: to think, to pause, to question, and sometimes-to begin again.

This is not a book of final answers. But it is an invitation to look behind every answer and examine the question that gave rise to it. Because belief and unbelief are not ultimate positions-they are forms of travel, each with their own inner landscapes.

Keywords: Phenomenology; Theory of Reasons; Categories; Philosophy of Religion; Meaning of Life; Belief; Culture; Philosophy

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	11
GİRİŞ	19
Ufuk, Huzur, Kaos Arasında Din.....	19
Eşyanın Doğası: Gelişim, Değişim, Yenilenme	24

BİRİNCİ BÖLÜM

SEBEPLER TEORİSİ VE KATEGORİLERLE İNANCIN DOĞASINI

DÜŞÜNME	35
Sebepler Teorisi Ne İşimize Yarar?	37
İnanç ve İnançsızlıklarımızın Sebepleri	39
Kategoriler Ne İşimize Yarar?	41
Nitelikten Niceliğe, Zamandan Mekana, Durumdan Görelige İnanç --	50

İKİNCİ BÖLÜM

İNANÇ FELSEFESİ VE FENOMENOLOJİSİ 53 |

Fenomenoloji Ne işimize Yarar?.....	58
Bazı Filozoflarla Kısa Bir Yolculuk.....	62
İbn Arabî.....	64
Fârâbî	67
John Locke	70
David Hume.....	74
Kant.....	76
Spinoza	78
Niçin İnanıyorsun? Niye İnanmıyorsun?.....	80
İnançlar ve Farklar.....	94
İlk İnanç olarak Aile: Coğrafya Kültür.....	107
Çare Çaresizlik Korkular Çözüm.....	118
Evrenin Mükemmelliği İnanç ve İnançsızlığa Gerekeç midir? ---	123

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİÇİN FARKLI YORUMLUYORUZ -----	129
Metinleri Neden Farklı Yorumlarız?-----	131
Dinî Metinlerin Anlamı-----	138
Dinlerin Uzlaşmaz Birliğinden Dini Görüşlerin Uzlaşmazlığına -	140
SONUÇ -----	151
KAYNAKÇA -----	155
DİZİN -----	163

ÖN SÖZ

Bir kitabın en kolay kısmı ön söz olarak gözüксе de aslında en zor yeridir. Yazdığınız konuda daha önce çok farklı örgü, plan ve tercihlerde çok sayıda eser yazılmıştır. Peki bizim metodumuz, tercihimiz ve başlangıcımız ne olacaktır. Bu eseri hangi açığı kapatmak için kaleme alıyoruz? Danışmanlığını yaptığım öğrencilerime söylediğim bir şey vardır: “Hangi konuyu çalışırsanız çalışın sizden önceki çalışmaları bilmeme, duymama, görmeme gibi bir şansınız yoktur. Bununla birlikte o eserlerden yararlanma özgürlüğü size aittir. Elbette ki size en küçük bir ufuk ve katkı sağlıyorsa atıf yapmamak vefasızlık olur ve bilim etiğine uygun olmaz.”

Bu aşamada filozof Kindî'nin (ö. 866) her zaman ilham veren bakış açısını aktarmayı çok önemsiyorum. O, bize geçmişe şükran dolu ve saygılı olmayı ama teslim olmamayı salık vermektedir.

Onun, geçmişe ait, “her ne kadar bazı hakikatleri görememiş olsalar da” cümlesi bilimsel araştırmalarda sağduyu, soğukkanlılık ve eleştirel bir zihin yapısına işaret etmektedir. Ona göre, büyük ölçüde kendilerinden istifade ettiklerimize saygı duymamız doğal bir tutum olmakla birlikte, insan, basit ve küçük ölçüde bile olsa yararlandığı kimseleri asla karalamamalıdır. Bizden önce yaşayanlar, bazı gerçekleri bizim görebildiğimiz gibi açık görmemiş olabilirler. Fakat bize aktarmış oldukları bilimsel miraslarıyla, görüşleriyle, manevi atalarımız olmuşlardır. Bilim, önceki nesillerden alınan bilgi birikiminin daha da geliştirilerek sonraki nesillere aktarılmasıyla gelişir. Öncekilerden gelen birikim, onların gerçekliğine vakıf olamadıkları birçok bilgiye ulaşmak için bize bir yol ve araç olmuştur. Kindî'ye göre, seçkin filozofların farkında olduğu bir şey vardır. O da bireyin ve toplumun, içine

kapanık durarak, kendi çabasıyla gerçeklik adına kapsayıcı bir şey elde edemeyeceğidir. İçeride dönük, dışarı kapalı çalışmalar, gerçek adına pek çok zaman çok az şey elde edebilmişlerdir. Bununla birlikte, gerçek adına elde edilen az bilgiler, birleşince bir anlam ve değer taşır.

Her araştırmacı, her zaman kendinden önceki entelektüel birikime şükran borçlu olmalı ve saygıyla onların katkılarını anmalıdır. Öncekiler, kendi düşünce ürünlerinden yararlandırarak ortaya koydukları ürünlerle bizlerin gizli gerçeklere ulaşmasını kolaylaştırmışlardır. İnsan ömrü kısa olduğundan öncekilerin birikimi olmaksızın başarılı olunamaz. Gerçeği arayan için gerçekten daha değerli bir şey yoktur. O halde, gerçeği eksik görmek ve onu getireni küçümsemek doğru bir tutum değildir.¹

Bir inceleme sırasında bir filozof veya kavram hakkında binlerce sayfalık bir bilgi birikimini toplarız. Ancak bizim yazacağımız yüz sayfalık bir çalışmada her cümlemizi canımızdan can katarak belki de tenimizden ten koparırcasına özenle seçip yazmalıyız. Kitaplarımız, tezlerimiz bizim güvenli alanlarımızdır. Emin olmadığımız güvenmediğimiz hiçbir şeyi oraya alamayız. Önümüzde bizden öncekilerin ortaya koyduğu okyanusta boğulmadan, kendi birikimimizle aklımızın ve gönlümüzün uyumuna göre bir şeyler ortaya koymamız gerekir.

Yüksek lisans ve doktora tezi yazarken her cümlemizi dipnotlara bağlamaktan dönüp kendi fikrimizi soramıyoruz. Oysa tüm okuduklarımızın yeniden işlenmesi ile özümüzden, gözlem ve deneyimlerimizden hareket ederek üst bakış açısı ile yeni çalışmalar üretebiliriz. 1994-2000 yılları arasında doktora yaparken İngilizce kaynaklara baktığımda -ki halen de öyledir- dipnotların az ama özgün fikirlerin çok olduğunu fark ettiğimde şaşırılmıştım. Elbette nerden duyduğumuz nereden bulduğumuz çok önemlidir ama asıl önemli olan nerde nasıl kullanacağımızı ve yeni bir tuğla koyup koymayacağımızı da göz ardı etmemektir.

¹ Kindî, *Felsefi Risaleler*, çev. Mahmut Kaya, 3. basım (İstanbul: Klasik, 2014), s. 9.

Bu kitapta yoğunlaşacağımız konu inanç, inancın doğası ve görünüşleri olacaktır. Bir açıdan dini, kabul ve reddin gerekçelerini dinleyeceğiz. İnanca dışarıdan ve içeriden bakışları çoğaltacağız. Din fenomenolojisinin paranteze alma ve özleri sezme yöntemlerinden yararlanmaya çalışarak inanç fenomenine yoğunlaşacağız. Kabul inanca içeriden, kabul etmeme ise inanca dışarıdan bakıştır. İnanç, inananı da inanmayanı da kuşatan bir üst başlıktır. Hemen ifade edelim ki inanma ve inanmama birlikte inancı ifade eder. İnanmaya olan inanç ile inanmamaya olan inanç konusunu bir önceki “*İnsan ve Ahlakın Doğası Üzerine Düşünceler*” kitabımda bağımsız ele alacağımı söylemiştim.

Yeni bir kitap yazmanın zorluklarından biri de önceki kitaplarınızda yazdıklarınızdan bağımsız olmaya çalışmaktır. Önceki düşüncelerimizi kolaycılıkla yeni çalışmamıza taşıma düşüncesi yeni yapıları zayıflatabilir. Acaba dün yazdığımız kitaplardaki fikirlerimiz artık ne kadar bizimdir onları ilk günkü heyecanımla savunabilir miyiz? Tüm eserlerimizi okuyanlara karşı sorumluluğun daha büyük olduğunu düşünmeliyiz. Bununla birlikte az da olsa kesişmeler de eser verdiğimiz alan gereği kaçınılmaz olmaktadır. İnsan kendini yenileyen sürekli değişen bir zihne sahiptir. Bu açıdan da zamanın ruhu ve bakış açımız bizi geçmişe saplanmaktan alıkoymalıdır. Herakleitos (ö. M.Ö. 475), “Bir nehirde iki kez yıkanılmaz” demiştir. Nehir akıp gitmekte ve insan değişmektedir. Şu cümlemi Herakleitos’tan aldığım ilhamla kurmama izin veriniz. Bir kitap iki kez yazılır mı? Önceki kitaplarımız ve düşüncelerimiz artık ne kadar bize aittir? Bir matematikçinin böyle bir kaygısı olabilir mi? 2 kere 2’nin dört etmesi de değişime uğrayacak mıdır? Değişen nedir, değişmez olan nedir? Hepimiz değişenin ve değişmez olanın gayet iyi farkındayız. Platon’un (ö. M.Ö. 348) eserlerinin gençlik, geçiş, olgunluk, yaşlılık dönemi olarak ayrılması çok manidardır. Bir şehri bir kez görmekle ikinci kez görmek aynı değildir. Kazanılan derinlik görülen perspektifler de farklılaşır. İnsanın kendini tanıması dışı vuruşu da aynı şeyi ifade eder.

Her gerçekliği kapsayacak bakışı hepimiz genç yaşlarda elde edemiyoruz. Bu açıdan baktığımızda çok yaşamamanın bir avantaj olduğunu düşünebiliriz. Bununla birlikte aksi de mümkündür. Ömrü boyunca tek bir çizgide ilk doğduğu günkü kesinlik ve kararlılıkla yaşayan en ufak bir şüphe, anlam ve değer arayışına girmemiş nice insanlar vardır. Öte taraftan kısacık ömrüne onlarca farklı fikri, düşünceyi sığdırmış gençler de vardır.

İşte bu kitapta özlü bir şekilde gerekçelerimiz hakkında konuşacağız. Gerekçelerimizin beslendiği kaynakların kritiğine çabalayacağız. Kritik ve tenkit kelimeleri çok değerli kelimelerdir. Her ikisi de farklı dillere ait olmakla beraber bir şeyin değerini ortaya çıkarma çabasıdır.

Önümüzde antropoloji, psikoloji, sosyoloji, felsefe ve dinler tarihi açısından bir birikim var. Bu çalışmada okuyucuyu farklı bir kurgu ile buluşturacağız.

Bu kitapta inancın doğası ve gerekçeleri hakkında düşünceler üretirken Niçin İnanıyorum, Niçin İnanmıyorum başlığı ile sorular sorarak bunların gerekçelerini irdeleyeceğiz

Bu eser, inanç fenomenolojisine yönelik bilimsel ve teorik bir yaklaşım sunmayı hedeflemektedir. “Niçin İnanıyor, Niçin İnanmıyoruz?” sorularını temel alan çalışma, inancın oluşum sürecini, bireysel deneyimlerin yapısal özellikleri ile toplumsal söylemlerin kesişiminde ele almaktadır.

Kitap, inancın yapılandırıcı dinamiklerini anlamlandırırken, bilimsel mesafeyi koruyarak, karmaşık teorik argümanları somut örneklerle harmanlamaktadır. İnanç ve inançsızlık arasındaki farkların, bilişsel, duygusal ve toplumsal etkileşimler bağlamında nasıl şekillendiği; modern psikoloji, sosyoloji ve kültürel kuramların sunduğu veriler ışığında ele alınmaktadır. Böylece, inancın yalnızca mistik veya dogmatik bir fenomen olarak değil, aynı zamanda insan deneyiminin rasyonel ve eleştirel bir bileşeni olarak yeniden yorumlanması amaçlanmaktadır.

Okuyucu, bu sayfalarda sunulan analitik özetler ve teorik yaklaşımlar sayesinde, inancın çok boyutlu yapısını farklı pers-

pektiflerden değerlendirme imkânı bulacak; böylece, inancın toplumsal ve bireysel düzeydeki işleyişine dair derinlemesine bir kavrayış geliştirecektir.

Şüphesiz hangi iklim ve coğrafyada olursa olsun, tüm insanlar belli bir zaman diliminde gerçeklik arayışına çıkmaya başlar. Tıpkı bir merdivende, sonsuza çıkar gibi... Ama ne yazık ki, nice kimseler de koca bir ömür kendi doğrusu ile yetinir, sorgulamaz, tüm dünyayı ve herkesi kendini merkeze alarak görür. En iyi gören, bilen, düşünen kendisidir ve tüm insanlar da kayıptadır ona göre... Bazen dünyaya hep dinî yorumlarla bakmaya alışmış birinin günün birinde nadir de olsa bu bakış açısından sıyrılarak, böylesi yorumları reddettiğini, yeni bir dünya ve anlayış kurduğunu gördüğümüz gibi, ömrü boyunca dine karşı çıkmış, küçümsemiş, önem vermemiş kimselerin de dine sarıldıklarını, hayatlarını baştan aşağı dine dayandırdıklarını, dinle yatıp kalktıklarını, hayatlarını değiştirdiklerini de görmekteyiz.

Şunu görüyoruz ki niçin inanıyorsun veya niçin inanmıyorsun sorusu karşısında cevap verenlerin yaklaşımları çoğunlukla derinlikten uzak, yüzeysel taklide ve sosyolojik görünümlere bağlı kalmaktadır.

Din, insana dair en eski sorulardan biridir. Nereden geldik? Neden buradayız? Ve neye inanmalıyız? Bu sorular, çağlar boyunca farklı şekillerde soruldu, farklı biçimlerde cevaplandı. Ama hâlâ her kuşakta, her bireyde yeniden soruluyor. Belki de bu yüzden din, hiçbir zaman tamamen üzerinde uzlaşılabilen bir konu olmadı. Çünkü her insanın hayatla, evrenle ve kendisiyle kurduğu ilişki biricik; dolayısıyla Tanrı'yla ve dinle kurduğu ilişki de öyle.

Toplumda din hakkında konuşmak çoğu zaman ya gürültülü tartışmalara ya da sessiz çekilmelere neden olur. Bu durum, dinin bir hakikat arayışı olarak değil, bir taraf tutma meselesi olarak algılanmasından kaynaklanıyor olabilir. Oysa bugün en çok ihtiyaç duyduğumuz şey ne mutlak bir iddia ne de kesin bir ret;

daha çok *sağduyuya* dayalı bir düşünme biçimi. Yargılamadan, etiketlemeden, dinle ilgili soruları açık yüreklilikle sormaya cesaret etmek.

Çünkü her insanın zihninde bir Tanrı tasavvuru vardır. Bu tasavvur; çocuklukta duyulan bir dua, bir kayıpta aranan anlam, bir sabah uyanıldığında duyulan sessiz sükûnet olabilir. Kimimiz bu tasavvuru içtenlikle sahipleniriz, kimimizse uzaktan izleriz. Ama ne olursa olsun, bu düşünce zihnimizde bir yerlerde sessizce varlığını sürdürür. Din, kimileri için bir güven limanı, kimileri içinse aşılması gereken bir mesafe olabilir. Bu farklılıklar, insan olmanın doğal sonucudur.

Bu kitap, işte tam da bu farklılıkların saygıyla konuşulabileceği bir zemin arayışıdır. Sormaktan korkmayan, cevap vermeye zorlamayan; ama düşünmeyi teşvik eden bir yolculuk. Tanrı'ya inananla inanmayanın, sorgulayanla teslim olanın aynı masada oturup birbirini dinleyebileceği bir sohbetin hayalini kuruyoruz burada. Çünkü inanmak da inanmamak da çoğu zaman aynı temel ihtiyacın farklı yansımalarıdır: *Anlam aramak*.

Peki, bu kadar farklı bakışın olduğu bir yerde hep mi kaos hâkim olacak? Belki kaos, sandığımız kadar düşman değildir. Belki o, derin bir düzenin henüz adlandırılmamış ilk halidir. Belki de hakikat, sessizlikle başlar; herkesin aynı anda konuşmadığı, ama birbirini dikkatle dinlemeye çalıştığı o nadir anlarda.

Bu kitap, dinin kaynağı, işlevi ve bireydeki anlamına dair kesin yargılar koymak için değil, bir düşünme zemini oluşturmak için yazıldı. Sadece kendimizi değil, başkalarını da anlamaya çalışmak için. Çünkü bazen bir başkasının sorusu, bizim içimizdeki cevaba giden yolu açar. Bu yüzden metinlerimiz, yalnızca başkalarına değil, en çok da kendimize karşı bir tür şeffaflık sınavıdır. Ne biliyoruz, neye inandık, neye hâlâ mesafeliyiz ve neyi hâlâ öğreniyoruz? Tüm bu sorular yazarken elimizi değil, kalbimizi de titretir. Filozofları anlamak, kavramları çözümlmek kadar, onlara kendi iç yolculuğumuzdan sorular sorabilmek de gerekir.

Belki hepimiz biraz arayıştayız. Bazen Tanrı'yı, bazen kendimizi, bazen yalnızca bir anlamı arıyoruz. Ve belki de bu arayışın en kıymetli yanı, cevapta değil; *sormaya devam edebilmekte* saklı.

Çalışmamızın giriş kısmında dış dünyada dinin fenomenolojik görünümünü, ufuk, huzur ve kaos kavramları ile sorgulamaya çalışacağız. Bu kavramlar toplumda dinin algılanma biçimlerine bir göndermeyi içerir. İkinci olarak “Eşyanın Doğası: Değişim, Gelişim, Yenilenme” başlığı ile insanın değişen yapısı ile insan doğasının ne kadar uyumlu veya uyumsuz olduğunu sorgulamaktır.

Bu çalışmada, inanç felsefesi incelemesi açısından bir öneri sunacağız. Sebepler ve kategori konusunu inançları anlamak için zihinsel modlarımız olarak teklif edeceğiz.

Birinci bölümde dini dinlerken başlığı ile dinin anlaşılması çabasında kolaylık ve güçlülere değindikten sonra filozofların din kavramı hakkındaki görüşlerine kısa atıflar yapacağız. Bunun için İslam düşüncesinde İbn Arabî (ö. 1240) ve Fârâbî'yi (ö. 950) seçtik. İbn Arabî dini çeşitlilik ve çoğulculuk açısından Batı düşüncesine etkili olmuşken, Fârâbî'nin gerçek dini gerçek felsefeyle özdeşleştirmesi de rasyonel teolojiye etken olmuştur. Spinoza (ö. 1677), John Locke (ö. 1704), David Hume (ö. 1776), Kant (ö. 1804) din konusunda kanaatimce en özgün yaklaşımlara sahipler. Mutlaka ele alınması gereken filozoflarda vardır. Her çalışma bir tercihtir. Baş kısımda ifade ettiğim üzere her filozof ve her konunun oldukça çalışması vardır. Her isim ve her konu bir kere de tüketilmez, yenilenen ve yeniden bakışlarla hâlâ incelenmeye hazırdır.

Yine bu bölümde inanıp inanmama gerekçelerini bir taraf seçmeden yansıtmaya çalışacağız. Gerekçelerin sorgulaması ve irdelenmesini sorular eşliğinde sunacağız. Gazâlî (ö. 1111) ve Descartes (ö. 1650) burada ana referanslarımız olacak. Bu kitapta temel yaklaşımın soru sormanın da bir tür tespit olduğunu her soruya bu açıdan cevap vermenin gereğinin kalmayacağıdır.

İkinci bölümde biraz daha somut alana gireceğiz. Anlam ve din içindeki farklı yorumların doğasını detaylandırmaya yöneleceğiz.

Son okumaları yapan Tefik Aksoy, Dr. Ömer Ceran ve Yusuf Nazlı'ya katkıları için teşekkür ederim.

Her çalışmamda olduğu gibi bu çalışmamın da okuyucuya ulaşmasını sağlayan Eskiyei Yayinevi'ne ve özverili tüm çalışanlarına, değerli editörümüz Hüseyin Nazlıaydın'a daim destekleri için müteşekkirim.

Müfit Selim SARUHAN

Ankara 2025